

การศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ ของวัดและชุมชนจังหวัดลำปาง

Study of Knowledge and Product Development Process of the Museum
Network of Temples and Communities in Lampang Province

บุษกร วัฒนบุตร¹ ตระกูล จิตวัฒนากกร² วิโรจน์ หมื่นเทพ³ และเกียรติ บุญโย⁴
Busakorn Watthanabut, Trakul Chitwatthankorn, Wirote Muenthep and Kiat
Bunyapo

Received: September 12, 2022

Revised: November 10, 2022

Accepted: November 28, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ความรู้ในการผลิตผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนจังหวัดลำปาง 2) ศึกษากระบวนการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนจังหวัดลำปาง และ 3) สร้างระบบและกลไกของกระบวนการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนจังหวัดลำปาง ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการวิจัยเชิงเอกสาร และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จำนวน 22 คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน 18 คน โดยเลือกแบบเจาะจงจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผลการวิจัย พบว่า 1) พิพิธภัณฑ์ของวัดปงสนุกเหนือ วัดไหล่หินหลวง และวัดบ้านหลุก เกิดขึ้นจากการพัฒนาชุมชนให้เป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ ที่จัดให้มีการศึกษาที่เกื้อหนุนให้บุคคลในชุมชนสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยกระจายโอกาสการเรียนรู้สู่ชุมชน ทำให้สมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันพัฒนาศักยภาพของตนเองตามวิถีชีวิตที่สามารถจับต้องได้ 2) กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของเครือข่าย ประกอบด้วย วิเคราะห์แหล่งที่มาของความรู้ สังเคราะห์เนื้อหาความรู้ การจัดกระบวนการเรียนรู้ พัฒนารูปแบบการเผยแพร่ความรู้ และการถ่ายทอดความรู้ผ่านสื่อการเรียนรู้ และ 3) สร้างขั้นตอนร่วมกับวัดและชุมชนเพื่อจัดทำแผนชุมชนในการสร้างระบบและกลไก พัฒนาระบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ค้นหาแกนนำท้องถิ่น สร้างทีมงานทำแผนชุมชน ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน เพื่อให้สมาชิกได้เห็นถึงอัตลักษณ์ตัวตนที่

¹⁻⁴ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ; Northbangkok University

Corresponding author, email: phanu_mculp@hotmail.com, Tel. 081-8462288

แท้จริงของตนเองและชุมชน โดยมีผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เช่น ที่หนีบกระดาษ หรือพวงกุญแจในรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้น

คำสำคัญ: องค์ความรู้, การพัฒนาผลิตภัณฑ์, เครือข่ายพิพิธภัณฑ์, จังหวัดลำปาง

Abstract

The objectives of this research article were 1) to study the knowledge of product production of the Lampang Community Museum Network; 2) to study the product development process of the Lampang Community Museum Network; and 3) to create a system and mechanism of the product development process of Lampang Community Museum Network. This was a qualitative research with documentary research and participatory action research. In-depth interviews of 22 people and focus group discussions of 18 people were selected specifically from the stakeholders. The results of the research were as follows: 1) the museum of Wat Pong Sanuk Nua, Wat Lai Hin Luang and Wat Ban Luk were formed by the development of the community to be the learning center that provided education supporting people in the community to be able to learn continuously throughout their lives by distributing learning opportunities to the community. This allowed community members to work together to develop their own potential according to their tangible way of life; 2) the product development process of the network consisted of analyzing sources of knowledge, synthesizing knowledge content, organizing the learning process, developing a form of knowledge dissemination and knowledge transfer through learning media; and 3) creating procedures with temples and communities to develop a community plan for building systems and mechanisms, improving product development process, finding a local leader, creating a community planning team, studying community history for members to see the true identity of themselves and the community by having products derived from product development such as paper clips or keychains in various forms, etc.

Keywords: Knowledge, Product Development, Museum Network, Lampang Province

บทนำ

เศรษฐกิจฐานราก (Local Economy) คือ ระบบเศรษฐกิจของชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกันและกัน มีคุณธรรมจริยธรรม เป็นระบบเศรษฐกิจที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาทั้งสังคม ผู้คน ชุมชน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน นอกจากนี้เศรษฐกิจฐานรากจะต้องมีแนวทางการพัฒนาและการจัดการโดยชุมชนที่ครบวงจรมากที่สุด มีการสร้างทุนและกองทุนที่เข้มแข็ง มีการผลิตพื้นฐาน การแปรรูป การบริการ การตลาด การผลิตอาหาร และความจำเป็นพื้นฐานสำหรับคนในชุมชนอย่างพอเพียง พัฒนาเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม หรือเป็นธุรกิจของชุมชน (คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์เศรษฐกิจฐานราก, 2559)

การพัฒนาให้เศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นมีศักยภาพที่เข้มแข็งในการแข่งขัน และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนด้วยการที่คนในชุมชน มีความเข้าใจ มีส่วนร่วมขับเคลื่อนและพัฒนากระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายพหิพัตถ์ชุมชน เพื่อส่งผลต่อการยกระดับมาตรฐานการครองชีพและความเป็นอยู่ของประชาชน การแก้ไขปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำ และความไม่เสมอภาคตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนชาติ รวมถึงการสร้างโอกาสและความเสมอภาคให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอย่างทั่วถึง ด้วยการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนเป็นชุมชนแห่งนวัตกรรม และมีนวัตกรรมในชุมชน การใช้นวัตกรรมสังคมช่วยแก้ปัญหาในชุมชน ส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทุนทางสังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรม สร้างรายได้ให้เกษตรกรและวิสาหกิจในชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562)

ทุกจังหวัดในประเทศไทยมีชุมชนที่เข้มแข็ง มีทุนทางสังคม และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง มีความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม ศิลปวัตถุ และโบราณวัตถุที่เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม ทั้งที่มีสภาพเป็นมรดก และเป็นวัตถุทางวัฒนธรรมร่วมสมัย ซึ่งวัตถุเหล่านั้นมีประโยชน์ทางการศึกษา เป็นพยานวัตถุที่แสดงความเป็นมาของสังคมนั้น การรวบรวมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุเอามาเก็บรักษา และจัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์ที่ชุมชนช่วยกันสร้างขึ้นก่อให้เกิดผลดีต่อสังคมและชุมชน ที่พร้อมรับการพัฒนาและเพิ่มมูลค่าสู่การเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (ปราโมทย์ เหลาะลาภ และกาญจนา เสี่ยงผล, 2555)

จังหวัดลำปางมีตัวแทนของชุมชนที่เป็นปราชญ์ด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ร่วมกันพัฒนาชุมชน ทำงานร่วมกับวัดและคนในชุมชนในหลายพื้นที่ เช่น วัดไหล่หินหลวงได้ถูกจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มั่นคงและถาวร สิ่งหนึ่งที่ทำให้การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ประสบความสำเร็จมาจากความมีศรัทธาของคนในชุมชนที่มีต่อครูบามหาป่าเจ้าเกษระปัญญา ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไหล่หิน (ทรงศักดิ์ แก้วมูล, 2549) พิพิธภัณฑ์วัดปงสนุกเหนือตั้งอยู่ในวัดปงสนุก ชุมชนรอบวัดตื่นตัวในการอนุรักษ์และรักษามรดกท้องถิ่นได้มีกิจกรรมพัฒนาขึ้นเป็นลำดับอย่างต่อเนื่อง ได้จัดสถานที่แสดงโบราณวัตถุ เช่น อาสนา สัตตภัณฑ์ ขันดอก แฉกพระไม้ ภาพถ่ายของวัดปงสนุก ภาพพระบฏ ตุงคำว จาวเขลางค์

เป็นต้น แล้วในปีพ.ศ. 2551 ได้รับรางวัล Award of Merit จาก UNESCO (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2565) วัดบ้านหลุกเป็นวัดประจำหมู่บ้านอยู่ในชุมชนตลาดริมน้ำ ติดแม่น้ำจาง มีทุนทางสังคมด้านการประกอบอาชีพแกะสลัก บ้านหลุกเป็นหมู่บ้านที่ชื่อเสียงด้านการแกะสลักที่แกะสลักไม่ใช่งานศิลปหัตถกรรม รวมกลุ่มแกะสลักขึ้น 40 กลุ่ม ไม้ที่นำมาแกะสลัก ได้แก่ ไม้ฉำฉา และไม้เนื้ออ่อน ซึ่งแกะสลักด้วยความประณีตเป็นชิ้นงานที่สวยงามและคงทน (กองจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม, 2565) ซึ่งพิพิธภัณฑ์ชุมชนในจังหวัดลำปางเริ่มมีการรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่าย ทุกชุมชนมีทุนทางสังคมที่โดดเด่นตามอัตลักษณ์ของตน แต่พบว่าเศรษฐกิจฐานรากยังไม่เข้มแข็ง ยังต้องการได้รับการพัฒนาองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ และมีการกระบวนการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของแต่ละพิพิธภัณฑ์ ดังนั้นการพัฒนาร่วมกันพัฒนากลไกเครือข่าย ประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพิพิธภัณฑ์กับหน่วยงานต่าง ๆ และช่วยเหลือแบ่งปันกัน ย่อมส่งผลให้การพัฒนาผลิตภัณฑ์และชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้นผู้วิจัยเห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำการศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนจังหวัดลำปาง เพื่อสร้างระบบและกลไกของกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชน ให้เป็นรูปธรรมและเป็นการรักษานุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นสืบต่อไปด้วยความยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ในการผลิตผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนจังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษากระบวนการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนจังหวัดลำปาง
3. เพื่อสร้างระบบและกลไกของกระบวนการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนจังหวัดลำปาง

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์ในจังหวัดลำปาง 30 แห่ง มีจำนวน 90 คน เลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) ด้วยการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Study) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ใช้วิธีการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน 18 คน การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จำนวน 22 คน โดยการเลือกแบบเจาะจงจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนจังหวัดลำปาง และเป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) มีลักษณะเป็นคำถามแบบปลายเปิด เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งประกอบไปด้วยผู้บริหาร ผู้จัดการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้ 1)

ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ 2) ผู้มีความรู้ด้านการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ 3) ผู้มีส่วนในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์หรือเกี่ยวข้อง

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการแสวงหาความรู้ เป็นการลงพื้นที่วิจัยโดยกลุ่มบุคคลร่วมกันเรียนรู้เพื่อรู้จักตัวเอง ชุมชน และสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เห็นปัญหาและทางแก้ โดยการลงมือปฏิบัติด้วยตัวเองจนเกิดองค์ความรู้ ซึ่งเป็นการดำเนินการร่วมกันของสมาชิกในเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ที่ประกอบด้วย นักวิชาการ ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน วัฒนธรรมจังหวัด พาณิชยจังหวัดลำปาง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาาเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ และวิสาหกิจชุมชน

ขอบเขตด้านพื้นที่ในการศึกษา แบ่งได้ 2 กลุ่ม 1) กลุ่มวัดและชุมชนในการศึกษาจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ (1) วัดและชุมชนปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง (2) วัดและชุมชนไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน อำเภอกะคา จังหวัดลำปาง (3) วัดและชุมชนบ้านหลุก ตำบลนาคร้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง 2) กลุ่มเครือข่าย ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ เอกชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ภาพที่ 1 สัมภาษณ์ ดร.อนุกุล ศิริพันธ์ ประธานสภาวัฒนธรรม อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. องค์ความรู้ในการผลิตผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ ชุมชนจังหวัดลำปางพบว่า จากการลงพื้นที่ทำงานวิจัยเชิงคุณภาพกับพื้นที่ 3 แห่ง ได้แก่ วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง วัดไหล่หินหลวง ตำบลไหล่หิน อำเภอกะคา และวัดบ้านหลุก ตำบลนาคร้ว อำเภอแม่ทะ ทำให้ทราบว่้องค์ความรู้ในแต่ละชุมชนเกิดขึ้นจากการพัฒนาชุมชนให้

เป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ที่จัดให้มีการศึกษาที่เกื้อหนุนให้บุคคลในชุมชนสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยกระจายโอกาสในการเรียนรู้ ทำให้วัดและชุมชนได้ร่วมกันพัฒนาศักยภาพตามวิถีชีวิตที่สามารถจับต้องได้ ด้วยความร่วมมือแรงร่วมใจและความมีจิตศรัทธาของคนในชุมชน จึงกำหนดให้วัดเป็นสถานที่เก็บรักษาวัตถุสิ่งของทั้งของวัดและชุมชนที่สามารถบอกเล่าถึงอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชนที่มีมาแต่อดีตถึงปัจจุบัน เป็นศูนย์กลางที่รวบรวมสิ่งของจากผู้บริจาค แล้วนำมาจัดแสดงเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีเครื่องมือ เครื่องใช้ โบราณวัตถุ อาทิ พระพุทธรูปไม้ พระแสง พระพุทธรูปดินเผา พระพุทธรูปโลหะ ปราสาทน้อย ชันแก้วทั้งสาม ภาพลายโบราณ ธง เครื่องทอผ้า เครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตร เครื่องทอผ้า เครื่องครัว เครื่องดนตรี อาวุธ รถจักรยนต์ ล้อเกวียน เป็นต้น

2. กระบวนการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนจังหวัดลำปาง พบว่า กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ต้องพิจารณาจากองค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่ประกอบด้วย แหล่งที่มาของความรู้ เนื้อหาความรู้ โดยสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบที่มุ่งเน้นในขั้นตอนการมีส่วนร่วมเพื่อการแสวงหาความรู้ ซึ่งมีกลไกที่ประกอบด้วย ผู้เกี่ยวข้องมุ่งพัฒนากลไกเครือข่ายความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทั้งภายในและภายนอกชุมชน ที่สนับสนุนให้คนในชุมชนได้รู้จักตัวเอง ชุมชน และสิ่งแวดล้อม แล้วเห็นปัญหาและทางแก้ โดยการลงมือปฏิบัติด้วยตัวเองจนเกิดองค์ความรู้ โดยกลไกทำหน้าที่ขับเคลื่อน มีขั้นตอน วิธีการจัดการเรียนรู้ รูปแบบการเผยแพร่ความรู้ การนำเนื้อหาความรู้จากแหล่งที่มาของความรู้มาถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจ ผ่านสื่อการเรียนรู้ ได้แก่ สิ่งของ เครื่องใช้ที่เป็นทั้งของพระสงฆ์ และสิ่งของที่สะท้อนถึงวิถีชุมชนที่จัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์ ที่ทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากกว่า การได้ฟังบรรยายเพียงอย่างเดียว เช่น แผ่นพับ ภาพประกอบ โมเดลจำลอง เป็นต้น

ภาพที่ 3 ผลิตภัณฑ์พวงกุญแจในรูปแบบจำลองครกไม้

3. ระบบและกลไกของกระบวนการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนจังหวัดลำปาง พบว่า ระบบที่สร้างขึ้นนี้ประกอบด้วยการวางแผน การระดมความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ ประเมินผล เปิดรับข้อเสนอแนะ ปรับปรุงกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยมีการทำงานร่วมกับวัดและชุมชนในการค้นหาแกนนำท้องถิ่น

สร้างทีมงาน ทำแผนชุมชน ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน เพื่อให้สมาชิกได้เห็นถึงอัตลักษณ์ตัวตนที่แท้จริงของตนเองและชุมชน ซึ่งกลไกที่ร่วมเป็นเครือข่ายประกอบด้วยตัวแทนจากกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ 1) กลุ่มตัวแทนจากพิพิธภัณฑ์แต่ละชุมชน 2) นักพัฒนาชุมชน 3) นักวิชาการ ส่วนกลไกระดับองค์กร ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ วัฒนธรรมจังหวัด พานิชย์จังหวัดลำปาง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาศิเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ วิสาหกิจชุมชน ซึ่งผลงานผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการกระบวนการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนจังหวัดลำปาง เช่น ที่หนีบกระดาษในรูปแบบจำลองของกระต่ายขูดมะพร้าว พวงกุญแจในรูปแบบจำลองฮอกวาย พวงกุญแจในรูปแบบจำลองครกไม้ เป็นต้น

ภาพที่ 4 เวทีสัมมนาเพื่อค้นหาองค์ความรู้

อภิปรายผลการวิจัย

1. องค์ความรู้ในการผลิตผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนจังหวัดลำปาง พบว่าการผลิตผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนจังหวัดลำปางเป็นผลผลิตจากการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกื้อหนุนภายในชุมชน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันผ่านศูนย์กลางแหล่งเรียนรู้ที่ดำเนินการระหว่างวัดและชุมชน ก่อประโยชน์ต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และศักยภาพของคนในชุมชนทุกเพศทุกวัย ตามวิถีชีวิตที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนนั้นที่สามารถจับต้องได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวรชัย วิภูอุปโคตร (2564) พบว่า การเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐในการจัดการศึกษาเพื่อมุ่งแก้ปัญหาด้วยวิธีการที่สอดคล้องตามบริบทของพื้นที่สามารถช่วยยกระดับการสร้างผลสัมฤทธิ์ และประสิทธิผลเพิ่มมากขึ้น

จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และศึกษาสภาพแวดล้อมของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนจังหวัดลำปาง พบว่าแต่ละชุมชนมีจุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหาและอุปสรรคที่อาจเหมือนกันหรือแตกต่างกันได้ โดยเฉพาะเรื่องความรู้ความเข้าใจของผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ที่ยังต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของปราโมทย์ เหลาะลภาวะ และกาญจนา เสี่ยงผล (2555) ที่ได้

ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการศึกษาเชิงสร้างสรรค์: พิพิธภัณฑ์วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม แล้วได้ผลการศึกษาวเคราะห์สภาพแวดล้อมที่ประกอบด้วย จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค มีผลดังนี้ จุดแข็ง ได้แก่ พิพิธภัณฑ์มีงบประมาณสนับสนุนและมีโบราณวัตถุที่หลากหลาย จุดอ่อน ได้แก่ เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ยังขาดความรู้ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ โอกาส คือ มีนโยบายส่งเสริมการศึกษาเชิงสร้างสรรค์ของรัฐบาลมาสนับสนุนการทำงานของพิพิธภัณฑ์ อุปสรรค คือ พิพิธภัณฑ์ยังไม่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย

2. กระบวนการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนจังหวัดลำปาง พบว่า กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ต้องพิจารณาจากองค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ซึ่งมีขั้นตอน วิธีการจัดการเรียนรู้ รูปแบบการเผยแพร่ความรู้ การนำเนื้อหาความรู้จากแหล่งที่มาของความรู้มาถ่ายทอดให้กับผู้สนใจ ผ่านสื่อการเรียนรู้ เพื่อเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนาของพิพิธภัณฑ์ชุมชนจังหวัดลำปาง เช่น ที่หนีบกระดาษ หรือพวงกุญแจ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของปนัดดา มนุรัชฎา, รัฐไท พรเจริญ และภาณุภูมิ บุญธรรมช่วย (2555) พบว่า ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่ผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมายมีความพึงพอใจมากที่สุดมี 2 แบบ จากกลุ่มผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่ผลิตได้ คือ 1) ชิ้นงานแกะสลักโกสสินทร์ คือ นาฬิกาแขวนผนังรูปจำลองสถานที่สำคัญในเกาะรัตนโกสินทร์ เช่น พระบรมมหาราชวัง เสาชิงช้า อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เป็นต้น วัสดุที่ใช้ทำจากพลาสติกอะคริลิก 2) ชิ้นงานสยามไอคอน คือ ชุดแม่เหล็กสำหรับตั้งรูปหรือติดตู้เย็น วัสดุที่ใช้ทำจากพลาสติกอะคริลิก ผลิตโดยการตัดเลเซอร์ติดแม่เหล็กด้านหลัง

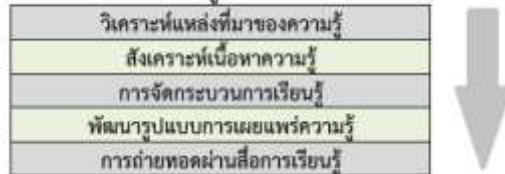
3. ระบบและกลไกของกระบวนการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ชุมชนจังหวัดลำปาง พบว่า ระบบที่ได้จากการพัฒนาที่แสดงถึงขั้นตอนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ มุ่งเน้นไปที่การระดมความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ ผ่านกลไกการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในหลายกลุ่ม ทั้งกลุ่มตัวแทนจากพิพิธภัณฑ์แต่ละชุมชน กลุ่มนักพัฒนาชุมชน และกลุ่มนักวิชาการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสภาพร แสงสุโพธิ์, ขจรเกียรติ ศรีนวลสม, อินสม สารินจา, อัครเดช วรหาญ และนพวรรณ บุญธรรม (2565) พบว่า ระบบการผลิตที่มีศักยภาพและการจัดการผลผลิตเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร จำเป็นต้องอาศัยกลไกในท้องถิ่นมาเป็นผู้กำหนดนโยบายใน 3 เรื่อง คือ ส่งเสริมการเพิ่มผลผลิตจากฟาร์มเกษตรพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ พัฒนาระบบการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืนของชุมชน

องค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัยในครั้งนี้ ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่ คือ ทำให้ได้แนวทางการศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ของวัดและชุมชนจังหวัดลำปาง ที่ประกอบด้วย วิเคราะห์แหล่งที่มาของความรู้ สังเคราะห์เนื้อหาความรู้ การจัดกระบวนการเรียนรู้ พัฒนารูปแบบการเผยแพร่ความรู้ และการถ่ายทอดผ่านสื่อการเรียนรู้ ที่

สามารถนำไปพัฒนาและปรับใช้ต่อไปได้ ซึ่งผลงานผลิตภัณฑ์ที่ได้จากกระบวนการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เช่น ที่หนีบกระดาษในรูปแบบจำลองของกระต่ายชูตมะพร้าว พวงกุญแจในรูปแบบจำลองฮอกวาย พวงกุญแจในรูปแบบจำลองครกไม้ เป็นต้น

แนวทางการศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์

ภาพที่ 5 แนวทางการศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรนำไปประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวางแผนการทำงานเชิงบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ก่อให้เกิดการเชื่อมโยงการพัฒนาทรัพยากร ศิลปวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ที่มีอยู่ในวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพของวัดและชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ควรเสริมสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชนในจังหวัดลำปางให้เข้มแข็ง และขยายเครือข่ายการเรียนรู้กับพิพิธภัณฑ์ทั่วทั้งภูมิภาค และระดับประเทศต่อไป โดยมุ่งพัฒนาศักยภาพด้านการเรียนรู้ของคนที่ส่งผลต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

เอกสารอ้างอิง

- กองจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม. (2565). บ้านหลุก แหล่งศิลปกรรมอันควรอนุรักษ์-สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม. เข้าถึงได้จาก <https://culturalenvi.onep.go.th/site/detail /986>
- คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์เศรษฐกิจฐานราก. (2559). การส่งเสริมการพัฒนา ระบบเศรษฐกิจฐานราก. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- ทรงศักดิ์ แก้วมูล. (2549). การดำเนินการศึกษา รวบรวมข้อมูล และสังเคราะห์องค์ความรู้จากพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เป็นกรณีศึกษา พิพิธภัณฑ์วัดไทรใหญ่หลวง ตำบลไทรใหญ่ อำเภอกะคา จังหวัดลำปาง. กรุงเทพฯ: สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ.
- ปนัดดา มนุษย์ภา, รัฐไท พรเจริญ และภาคภูมิ บุญธรรมช่วย. (2555). การออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเพื่อจำหน่ายในร้านค้าพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ (มิวเซียมสยาม). วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 3(2), 55-68.

- ปราโมทย์ เหลาลาภะ และ กาญจนา เสี่ยงผล. (2555). การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการศึกษาเชิงสร้างสรรค์: พิพิธภัณฑ์วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*, 4(1), 36-49.
- วรชัย วิญญูประโคตร. (2564). การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ในการบริหารแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. *วารสารปัญญาทัศน์*, 13(3), 320-332.
- ศุภณัฏฐา มานุษยวิทยาสรินธร. (2565). พิพิธภัณฑ์วัดปรางสนุก ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย. เข้าถึงได้จาก <https://db.sac.or.th/museum/museum-detail/776>
- สถาพร แสงสุโพธิ์, ขจรเกียรติ ศรีนวลสม, อินสม สารินจา, อัครเดช วรหาญ, และ นพวรรณ บุญธรรม. (2565). การพัฒนาระบบและกลไกการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืนของชุมชน: กรณีการจัดการผลผลิตจากฟาร์มเกษตรอินทรีย์สู่อาหารกลางวันโรงเรียน. *วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์*, 5(3), 82-102.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). *แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580)*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.